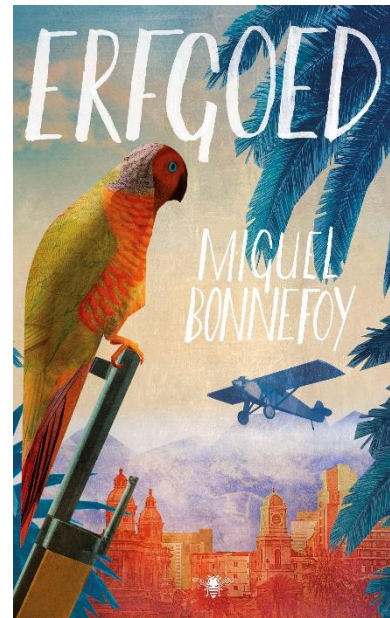

Een magisch realistische maaltijd (vol intertekstualiteit)

Over *Erfgoed* van Miguel Bonnefoy

door Liesbeth van Nes

Het magisch realisme in deze roman trok me aan. Ik rook *Honderd jaar eenzaamheid* van García Márquez al op bladzijde 10. Lezers zijn bommetjes intertekstualiteit, en vertalers helemaal. Mijn neus bedroog me niet. Miguel Bonnefoy, een Fransman van deels Chileense, deels Venezolaanse afkomst, kent zijn Zuid-Amerikaanse klassieken. Wat ik me niet realiseerde was dat je uit bepaald hout gesneden moet zijn om dat magisch realisme te vertalen.

Ik vind het leuk om alles na te zoeken, het liefst op reis te gaan. Maar dat werkt niet bij Bonnefoy. Hij heeft uit eigen familiegeschiedenis geput om te laten zien dat Fransen ook wel eens per boot het land hebben ontvlucht, naar een ander continent zijn vertrokken en daar de underdog zijn geweest. Ze sloten zich in beperkte Franse kringetjes op, lazen Franse kranten, kookten Franse gerechten en gaven hun leven voor het Franse vaderland als dat nodig was. Uiteindelijk gaf het Franse paspoort Bonnefoys vader in 1973 de mogelijkheid Chili te ontvluchten.

Ook dat staat in het boek. Ilario Da, de zoon van Margot, wordt gemarteld en ten slotte onder druk van de Franse ambassade vrijgelaten. Dat is geen magisch realisme.

Margot heeft de ambassade platgelopen en helpt vervolgens haar zoon ontsnappen in een zelfgebouwd vliegtuig. Margot is geen familie van Bonnefoy, maar een reïncarnatie van Margot Duhalde, een Chileense die als pilote bij een afdeling van de RAF vocht. Ze werd 97. Ja, je denkt aan Úrsula, uit *Honderd jaar eenzaamheid*. En na haar dood werd Duhalde als Margot Lonsonnier de spil van Bonnefoys roman. De liefde voor het vliegen erft ze van haar moeder, een valkenierster, en als ze vijftien is, begint ze in de achtertuin aan de bouw van een vliegtuig. Haar vader gelooft er niet in, maar de vader van haar vriendje wel: hij zorgt ervoor dat ze vlieglessen krijgt. En diezelfde vader bezoekt Margot vijfendertig jaar later als haar zoon Ilario Da 'verdwenen' is en vertroetelt haar met « des spécialités juives, des *gefilte fish*, des soupes de betteraves, des *bilkalej* et des *verenike* ».

Met de gefilde fisj en de bietensoep had ik geen moeite, maar ‘bilkalej’ en ‘verenike’? Internet stond klaar: bilkalej is ‘bollos al horno de papa y cebolla’. Ruwweg vertaald is dat broodje (bollos) in de oven (horno) van aardappel en ui (papa y cebolla). ‘Broodje’ is waarschijnlijk alleen een aanduiding van de vorm. Oké. Maar nu de vertaling. Rösti? Latkes? Het voordeel van rösti is dat het met ui wordt gemaakt, het voordeel van latkes dat het een Joods woord is.

Dan eerst maar eens de verenike. Ik vind een plaatje en een recept: een soort deegflapjes met een vulling van cottage cheese. Het recept lijkt helemaal niet Joods te zijn, maar iets uit Centraal Europa, verwant met de Poolse pierogi.

Dan kom ik op de gedachte om bilkalej en verenike samen te googelen. Ik krijg één hit: *Voces de la ciudad: Primer Concurso de Historias de Barrios de Santiago*. Buurtverhalen uit Santiago. Er staat:

‘Esta pan acompañaba los almuerzos dominicales con las tradicionales comidas de la cocina judía en Europa central, tales como el gefilte fish (pescado relleno), el borsh (sopo de beterragas), los bilkalej (bollos al horno de papa y cebolla), los verenike (empanaditas de papa o pino) bañados en enjundia de pollo.’

Er is nog een gerecht met kip zo te zien, maar Bonnefoy vond vier kennelijk genoeg. Ik dacht al dat er met bietensoep ‘borsjtsj’ bedoeld werd, maar hij heeft het vreemde woord eruit gelaten en gekozen voor de omschrijving. Dat ‘bilkalej’ en ‘verenike’ misschien geen Joodse wortels hebben, is van geen enkel belang, want ze worden in één adem genoemd met een zeer Joods gerecht, de gefilde fisj, en samen met de bietensoep ondergebracht in de Joodse keuken van Centraal Europa. Ik weet opeens dat Bonnefoy de recepten er niet eens heeft bijgezocht, dat doet alleen een vertaalster die overal haar neus in wil steken. Hij had genoeg aan een aantal namen. Dus ik vertaalde: “Zo kwam de oude directeur haar de hele maand december opzoeken en bracht Joodse specialiteiten voor haar mee, gefilde fisj, bietensoep, *bilkalej* en *verenike*, waarvan de kruidige geuren de lege kamers vulden, maar de smerige stank van haar ziel toch niet konden camoufleren.” De stank van haar ziel – magisch realisme.

De corrector van de uitgeverij suggereerde om die ‘Spaanse woorden’ met een nootje te verklaren; Bonnefoy gebruikt er meer. Dat heb ik niet gedaan. Ik vond het allang best. De Franse lezer moest het er ook mee doen, dus waarom de Nederlandse niet? Intussen had ik al dingen laten staan die rechtstreeks uit *Honderd jaar eenzaamheid* afkomstig zijn. Anders had ik me misschien het hoofd gebroken over de vraag waarom de mensen die Margots zoon

aan een laatste verhoor onderwerpen, ‘twee goed geschoren mannen’ zijn, ‘allebei in een hemd dat bovenaan met een gouden knoop werd gesloten’. Een gouden knoop? Op bladzijde 88 van de nieuwe vertaling van *Honderd jaar eenzaamheid* door Mariolein Sabarte Belacortu, staat over Rebeca, het meisje dat met een zak botten bij de Buendía’s aan is komen lopen: ‘Ze herinnerde zich een kale heer in linnen pak en een boord dat was vastgezet met een gouden knoopje...’

Hoe Mariolein Sabarte dat heeft gedaan met García Márquez weet ik niet, maar ik had een heel boek nodig voor ik magisch-realistisch kon vertalen. Een van de laatste dingen waar ik een besluit over nam, getuigt daarvan. In 1970 komt president Allende aan de macht en hij wordt door een uitzinnige menigte toegejuicht. Men zwaait met *palines*, uithangborden en plakaten. Mijn oog bleef hangen aan het schuingedrukte woord *palines*. Ik heb gezocht! Reken maar. Spaans is het niet. Op internet vind je wel wat, maar dat is Frans en Bonnefoy heeft geen enkele reden om een Frans woord cursief te zetten. Hoewel ik als vertaalster vaak verkondig dat ik niet kan vertalen als ik niet voor me zie wat er staat, heb ik hiervoor een magisch-realistische uitzondering gemaakt: de mensen lijken te zwaaien met van alles, wat ze in het voorbijgaan ergens hebben weggerukt. Onder andere *palines*. Soit.

maart 2022

Vertalersgeluktournee

Liesbeth van Nes (1954) is vertaalster Frans en Duits. Ze vertaalde onder meer werk – waaronder opmerkelijk veel oorlogsliteratuur - van Laurent Binet, David Foenkinos, Jean Giono, Pierre Lemaitre, Robert Seethaler, Timur Vermes en Éric Vuillard. Van Nes is dit jaar voor de negende keer genomineerd voor de Europese Literatuurprijs. Haar *Roemruchte daden en opvattingen van doctor Faustroll, patafysicus* van Alfred Jarry werd genomineerd voor de Filter Vertaalprijs 2017; haar vertalingen uit het Frans voor de Dr. Elly Jaffé Prijs 2018. Ze is tevens als docente stijl- en tekstanalyse verbonden aan de Vertalersvakschool Amsterdam en Antwerpen.

Miguel Bonnefoy (1986) is geboren en getogen in Parijs. Zijn ouders komen uit Chili en Venezuela. *Erfgoed* is zijn derde roman, en de eerste die in Nederlandse vertaling is

uitgegeven (door De Bezige Bij). Het boek werd genomineerd voor de belangrijkste literaire prijzen in Frankrijk, en verschijnt wereldwijd bij gerenommeerde uitgeverijen.